2026-yil
6-son

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
6-son

TAHRIR HAY'ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A'zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A'zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo'lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To'xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO'JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo'jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo'jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o'g'li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To'xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
Yusupov Ahmadbek Tadjiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
G'ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

09.00.00 – FALSAFA FANLARI
Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
6-son

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI

Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
6-son

MUNDARIJA

Jurayev B. O‘spirinlar huquqiy dunyoqarashini shakllantiruvchi ijtimoiy-psixologik determinantlarning o‘ziga xos xususiyatlari……. 8
Fayziyev Z.X. Mamlakatimizda psixologik xizmatni tashkil etishning ijtimoiy-psixologik asoslari..... 15
Karimov X. Sportchilarni bo‘lajak musobaqalarga tayyorlashning psixologik asoslari..... 22
Maxmudova O. O‘zbekiston Respublikasi ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari asosidagi ijodiy rivojlanish yo‘nalishining mazmun-mohiyati……. 31
Parpiyeva N.T. Matematika o‘qitish metodikasi fanida kombinatorika elementlarini o‘qitishning noan’anaviy usullari……. 42
Maxmudova M.A., Tilovov I.Q. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy-pedagogik kompetentligini raqamli ta’lim muhitida shakllantirish metodikasi…….. 49
Авазов К.Х. Национальная безопасность в Центральной Азии: системный анализ современных проблем……. 57
Mamatova G.A. Badiiy matn ona tilini produktiv o‘qitish vositasi sifatida……. 69
Asamatdinova J. Qaraqalpaqstan Respublikasi qánigelestirilgen mekteplerinde filologiya pánlerin oqitiwda pedagogikalíq qádiryatlardi qáliplestiriw..... 75
Батыралиева Ш.П. Современные подходы к развитию духовно-нравственной деятельности студентов…….. 81
Norbosheva M., Abduyeva N. O‘smirlik davrida stress va uni boshqarish usullari……. 88
Ishankulova G.B. O‘zbek oilalarida gender munosabatlar namoyon bo‘lishining o‘ziga xos xususiyatlari..... 95
Ergasheva S., Jumanazarova M. Zamonaviy rahbar shaxsida boshqaruv komponentlarining psixologik tavsifi…… 104
Soatov A.J. Shaxsning o‘z bilim va ko‘nikmalarini baholashidagi nomuvofiqliklarning psixologik asoslari……. 112
Qosimova G.I. Ijodkorlik ko‘rsatkichlari va ularning bo‘lajak o‘zbek tili o‘qituvchisining lingvometodik tafakkuri shakllanganlik darajasini aniqlashdagi vazifalari……... 119
Kaytarov V.R. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki raqamli valyutasi (CBDC)ni joriy etish istiqbollari…… 128
Mingbayeva B.U. Boshlang‘ich ta’limda kitobxonlik va mutolaa madaniyatini yuksaltirish: zamonaviy tendensiyalar va rivojlantirish istiqbollari…….. 142
Urinova L.Sh. Interaktiv ta’lim jarayonida emotsional intellekning ahamiyati…… 150
Yuldasheva M.Y. Kichik guruhlar faoliyatini tashkil etish…….. 159
Gaffarov A.M. Maktab o‘qituvchilarining malaka oshirgandan keyingi faoliyatini qo‘llab-quvvatlashning tashkiliy-pedagogik mexanizmi…… 166
Левкина М.Ф. Деятельностный подход к изучению темы «дроби» в начальном математическом образовании……. 178
Azimova N.N. Talabalarning o‘quv tashabbuskorligini rivojlantirishda milliy madaniy qadriyatlarning pedagogik imkoniyatlari……... 184
Akramov D.I. Development of internal and external speech in mentally retarded children with dysarthria……... 191
Jabborova M.T., Ziroyatova O.M. O‘zbek tilida ta’lim oluvchi boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga rus tilini o‘rgatishda differensial va individual yondashuvlarning samaradorligi……. 199
Qaytarova N.K. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyasini shakllantirish metodikasini takomillashtirish yo‘llari…….. 206

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
6-son

Tashmuxamedova F.B. 6-7 yoshli bolalarning maktab ta'limiga nutqiy tayyorgarligida vizualizatsiyaning funksiyalari va tamoyillari……... 215
Abdunosirova Z.A. Conceptual metaphor as a cognitive mechanism of meaning construction in english advertising discourse…… 222
Jumayev D.X. Mustaqil fikrlaydigan shaxsni tarbiyalash: boshlang'ich sinflarda tanqidiy va mantiqiy fikrlashning o'rni…… 230
Rustamov R.A. Umumta'lim maktablari 9-sinf "tarbiya" darslarida jadid mutafakkirlari merosi asosida o'quvchilarning ijtimoiy kompetentligini shakllantirish metodikasi……. 239
Durmanova G.D. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik tarbiyaning nazariy asoslari 250
Mamadaliyeva M.X. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachi-pedagoglarida kasbiy kompetentlikni rivojlantirish va takomillashtirishda modellashtirishning ahamiyati..... 259
Муқимова Д.Ш. Психологическое влияние двуязычия на развитие когнитивных процессов у студентов..... 267
Yunusova D.X. Xalq pedagogikasi an'analarining boshlang'ich ta'limdagi tarbiyaviy imkoniyatlari……. 275
Choriyev B.I. 3–4-sinf matematika darslarida sun'iy intellekt yordamida nostandart topshiriqlar orqali o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish…….. 283
Rajapova D.Sh. Polivinilxlorid asosida sintez qilingan sorbentlarning differensial termik tahlil xususiyatlari……. 290
Xushvaqtov O.A. Raqamli texnologiyalar asosida o'zbek tilini o'rganishda interaktiv ta'lim platformalarining ahamiyati…… 297
Suvonova A.I. Jinoyatchi shaxsining psixologik xususiyatlari va ularning shakllanish omillari…….. 306
Sobirova L.R. O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishida hamkorlikda o'qitish: ta'siri, amaliyoti va muammolarining tizimli tahlili…….. 312
Nuriddinov B.B. Advancing global business management through digital innovations and cultural dynamics: prospects and challenges……. 319
Зеленская Е.Г. Социально-психологическая диагностика личности преподавателя как важнейший элемент рекрутинга профессорско-преподавательского состава……. 325
Saydaliyeva G.O. Zamonaviy turizm ta'limidagi ziddiyatlar va ularni bartaraf etishning ilmiy-pedagogik asoslari (psixologik aspekt)…… 333
Qalandarova Sh.O. Matematika ta'limi misolida o'quvchilarda PISA baholash tizimi mezonlari asosida raqamli madaniyatni shakllantirish istiqbollari…… 339
Pardayeva K.S. STEAM integratsiyasi asosida o'quvchilarning algoritmik madaniyatini rivojlantirishning metodologik asoslari……. 346
Karimqulova S.N. Ijtimoiy tarmoqlardagi axborotlarning o'smirlarning ota-onalar bilan muloqot jarayoniga psixologik ta'siri…… 353
Otabekova N.A. Talabalarda shaxsiy mas'uliyat, iroda va emotsional barqarorlikni rivojlantirish (o'zini nazorat qilish, stressga bardoshlilik)……. 361
Erkayeva K.J. Педагогические возможности выявления типичных ошибок учащихся на уроках русского языка с помощью средств искусственного интеллекта.. 368
Bahodirova M.T. Psixologik farovonlik fenomeni..... 375
Abduvahobov Sh.R. Arab nahvida sifat va o'zbek tilidagi sifat so'z turkumi: qiyosiy tahlil 381
Bozorboyeva M.J. Boshlang'ich sinflarda ingliz tili darslarida o'yin texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik-psixologik imkoniyatlari……... 387
Ergashev Z.X. Komil Kaylaniyning "Ma'izning dushmani" ertagi tahlili va o'zbek tiliga tarjimasi……. 394

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
6-son

Abdurazzoqova S.A. Maktabgacha ta'lim jarayonida bolalar tafakkurini rivojlantirishning nazariy asoslari……. 403
G'ayratov Sh.O. Said Ahmadninig "Sobiq'' hikoyasida satira va ijtimoiy tanqid masalasi 409
Omonov J.O. Yengil atletika mashg'ulotlari orqali jismoniy madaniyat yo'nalishi talabalarida kasbiy-pedagogik kompetensiyalarni shakllantirish…….. 416
Sobirova A.M. Erkin kurash bilan shug'ullanuvchi bolalarning genetik moyilligiga ta'sir etuvchi omillar……..... 425
To'ychiyeva Z.A. Bo'lajak o'qituvchilarni innovatsion yondashuv asosida o'qish darslari samaradorligini metodik takomillashtirishga tayyorlashning zarurati……. 432
Xamidova D.R. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishda xalqaro baholash dasturlarining ahamiyati…….. 439
Giyazova N.Sh. Enhancing the quality of higher education through student-centered digital learning approaches……... 447
Sharapova G. A. Integration of communicative approach, critical thinking, and digital technologies in teaching english: innovative solutions based on practical projects…….. 456
Qirgizova Kh. Kh. Effectiveness of various helicobacter pylori treatment regimens……. 462
Mallayeva O.B. Bo'lajak ichki ishlar organlari xodimlarida professional kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari…… 469
Axmedov S. Tibbiyot oliy ta'lim tashkilotlarida noorganik kimyo fanini raqamli texnologiyalar asosida o'qitish metodikasi……... 476
Mamadaliyeva Z.R. Tibbiyot oliy ta'lim tashkilotlarida biokimyo fanini dasturiy vositalar asosida o'qitish metodikasini takomillashtirish ……. 483
Turg'unov B.N. Iqtisodiyotni raqamlashtirish davrida moliyaviy nazorat xususidagi nazariy qarashlarning rivojlanishi……. 491
Berdiyeva M.T. The interpretation of onomastic units in english–uzbek and uzbek–english learner's dictionaries……. 498

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
6-son

UDK 372.881.512.133:37.02

Mamatova Gulshan Amankulovna,
Profi University "Boshlang'ich talim" kafedrasi dotsenti, PhD

BADIIY MATN ONA TILINI PRODUKTIV O'QITISH VOSITASI SIFATIDA

Annotatsiya. Maqolada badiiy matnning asosiy belgilari va uning didaktik ahamiyati, badiiy matn vositasida ona tilini o'rgatishning o'ziga xos yo'llari yoritib berilgan. Muammo yechimi yuzasidan metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: badiiy matn belgilari, oquv faoliyati, oquv materiali, didaktik maqsad.

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТЕКСТ КАК СРЕДСТВО ПРОДУКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ РОДНОМУ ЯЗЫКУ

Аннотатция. В статье освещаются основные признаки художественного текста и его дидактическое значение, а также специфические способы обучения родному языку через художественный текст. Разработаны методические рекомендации по решению проблемы.

Ключевые слова: признаки художественного текста, учебная деятельность, учебный материал, дидактическая цель.

LITERARY TEXT AS A MEANS OF PRODUCTIVE TEACHING OF THE NATIVE LANGUAGE

Abstract. The article highlights the main features of a literary text and its didactic significance, as well as specific ways of teaching a native language through an artistic text. Methodological recommendations for solving the problem have been developed.

Basic concepts: features of a literary text, educational activity, educational material, didactic purpose.

Hozirgi paytda O'zbekiston ta'lim tizimini transformatsiya qilish jarayonida kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan zamonaviy pedagogik texnologiyalar keng joriy etilmoqda. Ta'lim mazmunini yangilash, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, amaliy hayotda zarur bo'ladigan bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mahalliy olimlar (Q. Yo'ldoshev, B. To'xliyev, S. Matchonov, R. Safarova va boshqalar) ta'kidlaganidek, zamonaviy ta'lim samaradorligi o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarning shakllanganlik darajasi bilan belgilanadi.

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

Kompetensiya shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishi uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, malaka, tajriba va faoliyat usullarining yaxlit tizimidir. Shu sababli bugungi ta’lim jarayonida nazariy bilimlarni o‘zlashtirish bilan bir qatorda ularni amaliy faoliyatda qo‘llay olish qobiliyatini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Ona tili ta’limida ham kompetensiyaviy yondashuv muhim metodologik asos hisoblanadi. Ona tili bo‘yicha Davlat ta’lim standartida belgilangan tayanch kompetensiyalar orasida kommunikativ kompetensiya alohida o‘rin tutadi. Mazkur kompetensiya o‘quvchining og‘zaki va yozma nutqda fikrini aniq, ravon va mantiqiy ifodalay olishi, suhbatdosh fikrini anglay olishi hamda turli kommunikativ vaziyatlarda samarali muloqot olib borish qobiliyatini qamrab oladi. Ushbu kompetensiyani shakllantirishda badiiy matnlar katta didaktik imkoniyatlarga ega.

Badiiy matn tilning leksik, grammatik va uslubiy boyligini o‘zida mujassamlashtirganligi sababli o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Matn bilan ishlash jarayonida o‘quvchilar yangi so‘z va iboralarni o‘zlashtiradilar, gap va matn qurilishi qonuniyatlarini anglaydilar, til vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanish ko‘nikmalarini egallaydilar. Natijada ularning og‘zaki va yozma nutqi boyib, fikrni aniq hamda ta’sirchan ifodalash malakasi rivojlanadi.

Badiiy matn asosida tashkil etiladigan savol-javob, muammoli vaziyat, munozara, ijodiy yozuv, obrazlarni tahlil qilish va voqealarga munosabat bildirish kabi topshiriqlar o‘quvchilarning bilish faolligini oshiradi. Bunday faoliyat jarayonida ular nafaqat til birliklarini o‘zlashtiradilar, balki mustaqil fikrlash, tahlil qilish, baholash va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradilar.

Badiiy matnlar o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda ham muhim o‘rin tutadi. Asar ustida ishlash jarayonida yuzaga keladigan qiziqish va emotsional ta’sir ularda badiiy adabiyotga nisbatan ijobiy munosabatni qaror toptiradi. Bu esa mutolaa madaniyatining shakllanishiga, shuningdek, o‘quvchilarning ma’naviy va intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi.

Ona tili darslarida badiiy matn asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilarda fikrni ifodalash ehtiyoji yuzaga keladi. Mazkur ehtiyoj esa uni ifodalash uchun zarur bo‘lgan til vositalarini o‘rganishga ichki motivatsiyani shakllantiradi. Psixologik tadqiqotlarda ichki motivatsiya ta’lim samaradorligini ta’minlovchi asosiy omillardan biri sifatida e’tirof etiladi. Demak, badiiy matnlardan foydalanish o‘quvchilarning ona tilini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi, ularni faol muloqotga jalb etadi hamda kommunikativ kompetensiyasini izchil rivojlantirish uchun qulay pedagogik sharoit yaratadi.

Maktab amaliyotida badiiy asarlardan foydalanish nafaqat o‘quvchilarning so‘z boyligini kengaytiradi, balki ularning muloqot madaniyatini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinflarda badiiy matn asosida faol o‘qish, dialoglar tuzish, dramatizatsiya, qahramonlar xatti-harakatlarini tahlil qilish kabi

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

faoliyat turlari kommunikativ kompetensiyani samarali shakllantirishga xizmat qiladi. Bunday mashg‘ulotlar o‘quvchilarning monologik va dialogik nutqini rivojlantiradi, badiiy til vositalarini anglash hamda turli nutqiy vaziyatlarda ulardan o‘rinli foydalanish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Mashhur rus pedagogi F.I. Buslayev: «Ona tili har bir insonning shaxsiyati bilan shunchalik chambarchas bog‘langanki, uni o‘rgatish ayni paytda o‘quvchilarning ma’naviy qobiliyatlarini rivojlantirish demakdir», – deya ta’kidlagan. Nemis faylasufi K. Yaspers esa tilni o‘zlashtirish shaxsning ma’naviy kamoloti bilan uzviy bog‘liq ekanligini qayd etib, badiiy va falsafiy asarlarni mutolaa qilish tafakkur ufqlarini kengaytirishini alohida ta’kidlaydi. Mazkur qarashlar badiiy matnlarning nafaqat tilni, balki shaxsning ma’naviy dunyosini rivojlantirishdagi ahamiyatini ham asoslaydi.

«Kommunikativ grammatika» o‘quv qo‘llanmasi mualliflari nutq og‘zaki va yozma matnlar orqali namoyon bo‘lishini, shaxsning nutq madaniyati esa o‘zlashtirgan matnlarining hajmi va sifati bilan belgilanishini ta’kidlaydilar. Ularning fikricha, so‘zlar grammatik qonuniyatlar asosida yaxlit matnga birlashadi va har bir matnning o‘ziga xos tuzilish hamda kommunikativ xususiyatlari mavjud. Ushbu qarashlar matndan ona tili ta’limida asosiy o‘qitish vositasi sifatida foydalanishning ilmiy asoslarini belgilaydi.

Ona tilini o‘qitish metodikasida matn o‘quv jarayonining asosiy didaktik vositalaridan biri sifatida qaraladi. Matn nutq faoliyatining mahsuli bo‘lib, mazmun va kompozitsion yaxlitlikka ega bo‘lgan grafik yoki tovush belgilarining izchil tizimini ifodalaydi. Shu bois til birliklarini o‘qitish ularning matndagi funksional qo‘llanishi bilan uzviy bog‘liq holda tashkil etilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

A.R. Arutyunov matnga lingvodidaktik nuqtai nazardan yondashib, uni til, madaniyat va tarixni o‘zida aks ettiruvchi kommunikativ birlik sifatida baholaydi. Olim matnlarni asosan ularning kommunikativ vazifasiga ko‘ra tasvirlash, hikoya qilish, bayon etish va mulohaza yuritish kabi turlarga ajratadi. Ushbu tasnif matnlarni o‘quv maqsadlariga muvofiq tanlash va ulardan samarali foydalanishda muhim metodik ahamiyat kasb etadi.

Lingvodidaktik tadqiqotlarda og‘zaki va yozma matnlar o‘quv jarayonini tashkil etuvchi asosiy metodik birlik sifatida e’tirof etiladi. Darsning maqsad va vazifalariga muvofiq tanlangan matn barcha mashq va topshiriqlar uchun asosiy didaktik material vazifasini bajaradi. Zaruratga ko‘ra, o‘quv maqsadlaridan kelib chiqib, matn mazmuni qisqartirilishi yoki metodik jihatdan qayta ishlanishi mumkin. Biroq bunda matnning mazmuniy yaxlitligi, mantiqiy izchilligi va kommunikativ qiymati saqlab qolinishi zarur. Shundagina matn ona tili darslarida o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

Ikkinchidan, o‘quv matni o‘quvchilarning til tayyorgarligi darajasidan kelib chiqib mazmun va tuzilish jihatidan soddalashtirilishi yoki moslashtirilishi mumkin.

Lingvodidaktikada shaxsning til kompetensiyasi uning til haqidagi nazariy bilimlari bilan emas, balki til vositalaridan nutq jarayonida samarali foydalana olish darajasi bilan baholanadi. Nutqiy mahoratning eng yuqori ko‘rinishi fikrni aniq, mantiqiy va ifodali bayon eta olish qobiliyatidir. Bunday mahorat esa til vositalarini kommunikativ vaziyatga mos ravishda erkin tanlay olish va ulardan maqsadga muvofiq foydalanish orqali namoyon bo‘ladi.

Lingvodidaktik tadqiqotlarda nutq faoliyatining estetik jihati alohida e’tirof etiladi. Nutqning ekspressivligi va tasviriyligi nafaqat badiiy uslub, balki samarali muloqotning ham muhim belgilaridan hisoblanadi. Ijodiy nutq faoliyati shaxsning ma’naviy-estetik rivojlanishi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, badiiy matndagi tasviriy vositalarni idrok etish o‘quvchining nutqini takomillashtirishga kuchli motivatsiya beradi.

Shu nuqtai nazardan, til va adabiyot ta’limining umumiy maqsadi o‘quvchilarning nutqiy hamda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdan iboratdir. Badiiy matn bilan ishlash o‘quvchini so‘zning ma’no nozikliklarini anglashga, kuzatish, tahlil qilish, umumlashtirish va mustaqil xulosa chiqarishga o‘rgatadi. Natijada o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi bilan bir qatorda ijodiy tafakkuri ham rivojlanadi.

Lingvodidaktikada badiiy matn didaktik maqsadlarda qayta ishlanmagan, muallif tomonidan yaratilgan asl matn sifatida talqin etiladi. U umumiy matn belgilariga ega bo‘lishi bilan birga, badiiy bo‘lmagan matnlardan estetik vazifasi bilan farqlanadi. Badiiy matnda kommunikativ va estetik funksiyalar o‘zaro uyg‘unlashib, asarning mazmuni hamda badiiy ta’sirchanligini ta’minlaydi. Uning mazmuniy markazida inson, uning ruhiy olami, kechinmalari va hayotiy tajribasi turadi. Shu sababli badiiy matn antropotsentrik xususiyatga ega bo‘lib, bu jihat uni boshqa turdagi matnlardan ajratib turadi.

Badiiy matnning o‘ziga xos xususiyatlarini quyidagicha tavsiflash mumkin:

1. Murakkab tuzilishga egaligi. Badiiy matn umumxalq tili vositalari asosida yaratiladi, biroq unda muallifning individual badiiy uslubi va o‘ziga xos semantik tizimi shakllanadi. O‘quvchi matn mazmunini to‘liq anglash uchun ushbu badiiy kodni idrok etishi zarur.

2. Ko‘p qatlamli ma’noga egaligi. Badiiy matnda axborot faqat bevosita mazmun orqali emas, balki obrazlar, ramzlar, badiiy detallar va til vositalari orqali ham ifodalanadi. Natijada matnning yashirin ma’nolari yuzaga chiqadi.

3. Kontekstual ma’no ustunligi. Matn tarkibidagi til birliklari lug‘aviy ma’nosidan tashqari, asarning umumiy mazmuni va badiiy g‘oyasi bilan bog‘liq qo‘shimcha estetik hamda emotsional ma’nolarni ham ifodalaydi. Bu esa matnning yaxlitligini ta’minlaydi.

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

4. Intertekstuallik xususiyati. Badiiy matn boshqa adabiy asarlar, tarixiy voqealar, milliy-madaniy qadriyatlar yoki folklor namunalariga murojaat qilishi mumkin. Bunday bog‘lanishlar matn mazmunini yanada boyitadi va uni chuqurroq talqin qilish imkonini beradi.

5. Muallif va kitobxon o‘rtasidagi estetik muloqotni yuzaga keltirishi. Badiiy matn nafaqat ochiq, balki yashirin axborotni ham o‘z ichiga oladi. Uni anglash jarayonida kitobxon muallif g‘oyalarini talqin qiladi, mavjud bilim va hayotiy tajribasi asosida matn mazmunini to‘ldiradi. Shu bois badiiy asarni o‘qish ijodiy tafakkur va estetik idrokni talab qiladigan faol muloqot jarayoni hisoblanadi.

Demak, badiiy matn til vositalarining estetik imkoniyatlarini o‘zida mujassamlashtirgan murakkab kommunikativ tizim bo‘lib, uning lingvodidaktik salohiyati o‘quvchilarning nutqiy, kommunikativ va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Badiiy matn o‘zining betakrorligi va individualligi bilan ajralib turadi. Har bir yozuvchining ijodiy uslubi, dunyoqarashi hamda til imkoniyatlaridan foydalanish mahorati badiiy matnda o‘z ifodasini topadi. Shu bois badiiy matn nafaqat lingvistik mazmunni, balki xalqning milliy-madaniy qadriyatlari, dunyoqarashi va tafakkurini aks ettiruvchi muhim axborot manbai hisoblanadi. U estetik, kommunikativ, pragmatik va tarbiyaviy funksiyalarni bajarib, o‘quvchining hissiy olamiga ta’sir ko‘rsatadi, uning tafakkurini faollashtiradi hamda nutqiy faoliyatini rivojlantiradi.

Badiiy matn yuqori darajadagi axborot sig‘imiga ega bo‘lib, unda faktual, emotsional-ekspressiv, baholovchi va konseptual axborot uyg‘un holda ifodalanadi. U muallifning individual badiiy tafakkurini ham, muayyan xalqning til va madaniy dunyoqarashini ham aks ettiradi. Asarni mutolaa qilish jarayonida o‘quvchi muallif bilan bilvosita muloqotga kirishadi, uning g‘oyaviy-estetik qarashlarini anglashga harakat qiladi.

Demak, badiiy matn ona tilini o‘qitishda nafaqat o‘quv materiali, balki kuchli lingvodidaktik vosita sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. U o‘quvchilarning til birliklarini tabiiy nutq muhitida anglashiga, so‘z boyligini kengaytirishiga, grammatik va uslubiy bilimlarini mustahkamlashiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, matnni tushunish, tahlil qilish, asosiy g‘oyani aniqlash, fikrni mantiqiy va izchil bayon etish, og‘zaki hamda yozma nutqni rivojlantirish kabi muhim kompetensiyalarni shakllantiradi.

Badiiy matn bilan ishlash jarayonida o‘quvchilar muallif pozitsiyasini anglash, matnda ilgari surilgan g‘oyalarni tahlil qilish, baholash va ularga nisbatan shaxsiy munosabat bildirish ko‘nikmalarini egallaydilar. Bu esa ularning tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, badiiy matn asosida tashkil etilgan savol-javoblar, munozaralar, muammoli vaziyatlar, ijodiy topshiriqlar va loyihaviy ishlar o‘quvchilarning bilish faolligini oshirib, ularni ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi.

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

Badiiy matnlar o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasida ham muhim o‘rin tutadi. Adabiy qahramonlarning hayoti, xatti-harakatlari va dunyoqarashi orqali o‘quvchilarda vatanparvarlik, insonparvarlik, halollik, mehnatsevarlik, mas’uliyat va ezgulik kabi umuminsoniy qadriyatlar shakllanadi. Shuningdek, badiiy asarlar yosh avlodni milliy qadriyatlar, urf-odatlar va madaniy meros bilan tanishtirib, ularda milliy o‘zlikni anglash hamda ma’naviy kamolotga intilish tuyg‘usini rivojlantiradi.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan zamonaviy ona tili ta’limida badiiy matndan samarali foydalanish ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Chunki badiiy matn tilni alohida qoidalar majmui sifatida emas, balki jonli muloqot vositasi va madaniy hodisa sifatida o‘rganish imkonini beradi. Natijada o‘quvchilarda kommunikativ, lingvistik, ijtimoiy-madaniy va shaxsiy kompetensiyalar uzviy ravishda rivojlanadi.

Xulosa qilib aytganda, badiiy matn bilan ishlash ona tilini o‘qitish metodikasining ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib, u o‘quvchilarning til va nutq kompetensiyalarini rivojlantirish, ma’naviy dunyosini boyitish hamda mustaqil va ijodiy fikrlovchi shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu sababli badiiy matnlardan ta’lim jarayonida maqsadli, tizimli va metodik jihatdan asoslangan holda foydalanish zamonaviy lingvodidaktikaning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur yondashuv o‘quvchilarning nutq madaniyatini yuksaltirish, kitobxonlik kompetensiyasini rivojlantirish hamda har tomonlama barkamol shaxsni shakllantirishning muhim pedagogik omili sifatida e’tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Буслаев Ф. И. Преподавание отечественного языка: учебное пособие. – Москва: Просвещение, 1992. – 512 с.

2. Ясперс К. Язык // *Философия языка и семантика* / Под ред. А. К. Портнова. – Иваново: ИГУ, 1995. – С. 202–214.

3. Золотова Г. А., Онипенко Н. К., Сидорова М. Ю. Коммуникативная грамматика русского языка / Под общ. ред. Г. А. Золотовой. – Москва: Институт русского языка РАН, 1998. – 528 с.

4. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. – Москва: Смысл, 2003. – 287 с.

5. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – Москва: Просвещение, 1991. – 223 с.

1.

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
6-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Bosh muharrir:
Shoumarov G'ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), akademik

Bosh muharrir o'rinbosari:
Qodirov Umarali Do'stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib:
Muqimov Alisher

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari